

การสื่อสารความเสี่ยงการสร้างเขื่อนไซยะบุรีที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง

Risk Communication of Xayaburidam which impact to Thai people living on the banks of the Mekong River

สาวตรี วิทยานุกรณ*

ฐิตินัน บุญภาพ คอมมอน**

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการสื่อสารความเสี่ยงการสร้างเขื่อนไซยะบุรีที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง 2) เพื่อศึกษาผลสะท้อนกลับจากการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง 3) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการการสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเขื่อนที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง โดย ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลเอกสารและข้อมูลการใช้ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในการสื่อสารจากการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ของคณะกรรมการแม่น้ำโขง และสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ทั้งผู้ทำหน้าที่ส่งสารและผู้รับสาร จากกลุ่มประชาชนที่เข้ารับฟังกระบวนการ ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 12 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) ซึ่งจะแบ่งผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ส่วนคือ

1) กระบวนการสื่อสารในการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง พบว่า

คณะกรรมการแม่น้ำโขง (MRC) โดยกรมทรัพยากรน้ำเป็นตัวแทนในการจัดประชุม ไม่มีตัวแทนจากเจ้าของโครงการเข้าร่วมการประชุม PNPCA กับชาวบ้านทางฝั่งไทย ซึ่งเนื้อหาที่สื่อสารไปยังชาวไทยริมฝั่งโขงที่ได้เข้าร่วมการประชุม มีเพียงข้อมูลทั่วไปของ โดยมีช่องทางสื่อสารไปยังผู้รับสารมีเพียง 2 ช่องทางคือ การจัดการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) และ ช่องทางอินเทอร์เน็ตผ่านเว็บไซต์ (www.xayaburi.com)

2) ผลสะท้อนกลับจากการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง พบว่า

*นักศึกษาลัทธิศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

**อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ประชาชนชาวไทยผู้ที่เข้าร่วมการประชุม PNPCA มีการประท้วงและเรียกร้องให้ยุติการประชุม โดยชาวบ้านและแกนนำเครือข่ายประชาชน 8 จังหวัดที่เข้าฟังการประชุม และต่อมาภายหลังมีการรวมตัวกันเพื่อคัดค้านการก่อสร้างโครงการ ด้วยวิธีการต่างๆ จนในสุดท้ายมีการยื่นเรื่องเพื่อฟ้องศาลปกครองเพื่อระงับการก่อสร้างโครงการเขื่อนไซยะบุรี

3) แนวทางการบริหารจัดการการสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเขื่อนที่มีที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง พบว่า

เจ้าของโครงการเขื่อนไซยะบุรี คณะกรรมการแม่น้ำโขง (MRC : Mekong River Commissions) หรือ กรมทรัพยากรน้ำ ผู้เป็นตัวแทนในการสื่อสารความเสี่ยงต่อผลกระทบข้ามพรมแดนของเขื่อนไซยะบุรี ควรให้ความสำคัญในการเปิดเผยข้อมูลความเสี่ยงในทุกๆ ด้านที่อาจจะเกิดขึ้น รวมถึงการเยียวยาหากเกิดภัยคุกคาม ต่อประชาชน อย่างจริงจังและจริงใจ แต่ในการจัดการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ทั้ง 3 ครั้งที่จัดขึ้น มีเพียงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทางอ้อม คือประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ชั้นในของจังหวัดหรือแม่น้ำสาขา ซึ่งจะได้รับผลกระทบโดยอ้อม ทำให้การสื่อสารความเสี่ยงดังกล่าวเป็นการสื่อสารที่ไม่เกิดประโยชน์ และส่งผลให้เกิดความคลางแคลงใจระหว่างผู้ทำการสื่อสารและกลุ่มเป้าหมายหลักของการสื่อสารความเสี่ยงในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรี

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เขื่อนไซยะบุรีเป็นเขื่อนบนลุ่มน้ำโขงที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อธิปไตยของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ถึงแม้จะเป็นอำนาจอธิปไตยของสปป.ลาว แต่ภายใต้ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มน้ำโขงอย่างยั่งยืน ปี 1995 ที่กำหนดให้มีระเบียบปฏิบัติเรื่องการแจ้ง การปรึกษาหารือล่วงหน้าและข้อตกลง (PNPCA: Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ซึ่งกำหนดไว้ว่าประเทศสมาชิกจะต้องแจ้งต่อคณะกรรมการแม่น้ำโขงหรือเอ็มอาร์ซี (MRC : Mekong River Commissions) ในกรณีที่ประเทศสมาชิกมีโครงการพัฒนาสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ใดๆ บนแม่น้ำโขงสายหลักหรือแม่น้ำสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าโครงการดังกล่าวอาจจะสร้างผลกระทบข้ามเขตแดนต่อประชาชนหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่ปลายน้ำ และนำเสนอข้อมูลให้ประเทศสมาชิกทั้ง 4 ประเทศ (สปป.ลาว กัมพูชา เวียดนาม ไทย) ร่วมกันพิจารณาในระดับภูมิภาคด้วยเพื่อร่วมกันตรวจสอบปัญหา ผลกระทบข้ามพรมแดน ที่จะเกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อนแห่งนี้ การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ของโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขง 12 เขื่อน ที่ออกมาเมื่อเดือนตุลาคม 2553 โดยสำนักเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง ทำให้เจ้าของโครงการต้องส่งเจ้าหน้าที่เพื่อทำการประชุมดังกล่าว เพื่อแจ้ง และปรึกษาหารือล่วงหน้ากับประชาชนในพื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำโขง

ดังนั้น เมื่อตัวแทนของสำนักเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขงของไทยต้องเข้าพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีเพื่อทำตามระเบียบปฏิบัติเรื่องการแจ้ง การปรึกษาหารือล่วงหน้าและข้อตกลง (PNPCA: Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) จึงเป็นเรื่องสำคัญมากต่อประชาชนในพื้นที่ ที่มีความตื่นตัวในประเด็นการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีที่จะมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม การเป็นอยู่ หรือแม้แต่ที่อาศัยของตน จึงไม่สามารถใช้วิธีการสื่อสารในรูปแบบทั่วไป ที่มีความมุ่งหวังเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจในสารที่ผู้ส่งสารได้สื่อ ไปนั้นจึงไม่เพียงพอ และการสื่อสารที่ไม่ได้ศึกษาบริบทของผู้รับสารที่มีความอ่อนไหวต่อประเด็นในการสื่อสารอยู่แล้วนั้น จึงเป็นสาเหตุแห่งการล้มเหลวในการสื่อสารและอาจจะขยายจากการสื่อสารที่ไม่เพียงไม่เข้าใจไปเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ การสื่อสารความเสี่ยงจึงเป็นกระบวนการที่แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นที่เกี่ยวกับความเสี่ยง (Risk) และภัยคุกคามที่เป็นกังวลรวมถึงปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการรับรู้ความเสี่ยง (Risk Perception) ระหว่างผู้ประเมินความเสี่ยง (Risk Assessor) ผู้จัดการความเสี่ยง (Risk Manager) นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนและประชาชนที่ได้รับผลกระทบรวมทั้งกลุ่มอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องการสื่อสารความเสี่ยงนี้ต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลจำนวนมากในการอธิบายถึงลักษณะของภัยคุกคามความเสี่ยงและปัจจัยประเภทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (เช่นความเชื่อของท้องถิ่นศาสนาประสบการณ์ในอดีต) เพื่อที่จะสามารถเข้าใจได้ถึงระดับของความกังวลความคิดเห็นหรือปฏิกิริยาของผู้ที่มีความเสี่ยงต่อผลกระทบกับภัยคุกคาม นอกจากนี้ยังรวมความถึงกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการความเสี่ยงนับว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ประชาชนเข้าใจในความเสี่ยงที่ตนกำลังเผชิญดีขึ้นและมีความเป็นไปได้ที่จะสามารถตัดสินใจเลือกทางเลือกในการบรรเทาที่เหมาะสมกับปัญหามากที่สุดและจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการหันหน้าเข้ามาช่วยกันบูรณาการการแก้ไข หาทางออกต่างๆ ร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่ายอย่างยั่งยืน

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง
- 2) เพื่อศึกษาผลสะท้อนกลับจากการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการการสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเขื่อนที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง

3. ปัญหาการวิจัย

- 1) คณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีมีการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงเกี่ยวกับผลกระทบด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นหลังการก่อสร้างเขื่อนกับชาวบ้านอย่างไร
- 2) ผลสะท้อนกลับจากการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงที่คณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีต่อชาวบ้านคนไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีเป็นอย่างไร
- 3) แนวทางการบริหารจัดการการสื่อสารความเสี่ยงไปยังประชาชนที่เป็นผู้รับสารควรเป็นอย่างไร

4. ขอบเขตการวิจัย

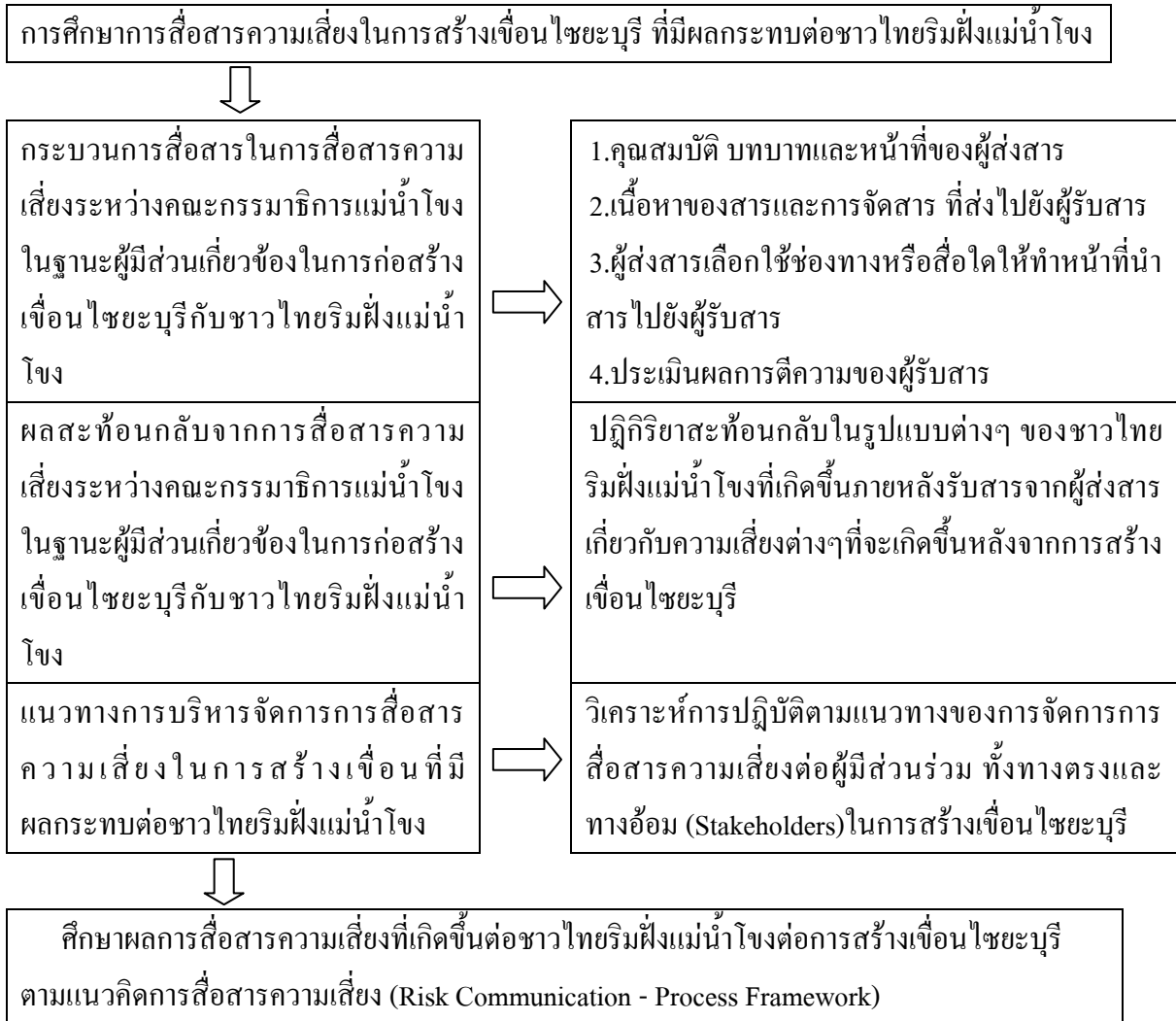
การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลา 8 เดือนในศึกษารูปแบบการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับเครือข่ายประชาชน 8 จังหวัด กลุ่มน้ำโขง ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม อุดรธานี อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ในฐานะตัวแทนชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงที่เป็นผู้มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบต่อการสูญเสียถิ่นที่อยู่ และวิถีการดำรงชีวิตที่อาจเปลี่ยนไปจากเดิมหรือสิ้นสุดลง อันเนื่องมาจากความเสี่ยงในผลกระทบต่างๆ จากการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรี

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) สามารถนำกระบวนการการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับเครือข่ายประชาชน 8 จังหวัด กลุ่มน้ำโขง ในฐานะตัวแทนชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงไปใช้เป็นแนวทางในการสื่อสารความเสี่ยงในกรณีการสร้างเขื่อนในโครงการอื่นๆ ได้
- 2) สามารถป้องกันการเกิดผลสะท้อนกลับเชิงลบในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ของผู้รับสารที่เกิดขึ้นภายหลังจากได้รับสาร ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการสื่อสารความเสี่ยงในกรณีการสร้างเขื่อนในโครงการอื่นๆ ได้
- 3) สามารถนำเอาปัจจัยสำคัญในแนวทางการบริหารจัดการการสื่อสารความเสี่ยงที่ส่งผลให้เกิดผลสะท้อนกลับจากผู้รับสารเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการสื่อสารความเสี่ยงในกรณีการสร้างเขื่อนในโครงการอื่นๆ ได้

6.กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเขื่อนไซยะบุรี ที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง มีกรอบแนวคิด ดังนี้

7.วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์สารและช่องทางการสื่อสารจากการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ของคณะกรรมการแม่น้ำโขง เพื่อนำมาประกอบการการตีความเนื้อหาสารและผลสะท้อนกลับของกลุ่มตัวอย่างหลังจากการรับสารที่เกิดขึ้น โดยดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ด้วยตัวผู้วิจัยเอง ข้อมูลที่ได้รับทั้งหมดจัดเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ที่จะนำไปประกอบกันเพื่อค้นหาข้อสรุปเรื่อง การสื่อสารความเสี่ยงการสร้างเขื่อนไซยะบุรีที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านคนไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยใช้การ

สัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) เป็นเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล

8.ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารความเสี่ยงการสร้างเขื่อนไซยะบุรี ที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง” ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลเอกสารและข้อมูลการใช้ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในการสื่อสารจากการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ของคณะกรรมการแม่น้ำโขง และสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ทั้งผู้ทำหน้าที่ส่งสารและผู้รับสารจากกลุ่มประชาชนที่เข้ารับฟังกระบวนการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) ซึ่งจะแบ่งผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ส่วนคือ

8.1 กระบวนการสื่อสารในการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงพบว่า

ผู้ทำหน้าที่ส่งสารคือ กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะตัวแทนประเทศไทยในคณะกรรมการแม่น้ำโขง (MRC) เป็นผู้จัดการประชุม ไม่มีตัวแทนจากเจ้าของโครงการ

8.1.2 เนื้อหาของสารที่คณะกรรมการแม่น้ำโขงหรือกรมทรัพยากรน้ำ สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการทำความเข้าใจกับผู้รับสารในช่วงการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) นั้นเป็นเอกสารแผ่นพับภาษาอังกฤษ มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่แปลเป็นภาษาไทย ซึ่งเนื้อหาของสารภายในเอกสารแผ่นพับนั้น ก็เป็นเพียงข้อมูลทั่วไปของโครงการ

8.1.3 ช่องทางสื่อที่กรมทรัพยากรน้ำผู้ทำหน้าที่ผู้ส่งสารใช้ทำหน้าที่นำสารไปยังผู้รับสารมีเพียง 2 ช่องทางคือ การจัดการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ทั้ง 3 ครั้ง ที่ อ.เชียงของจ.เชียงรายอ.เชียงคานจ.เลยและที่จ.นครพนมและ และเวปไซต์ www.xayaburi.com สำหรับผู้ที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

8.1.4 ประชาชนไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงที่เข้าร่วมการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) 3 ครั้ง ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของสารที่กรมทรัพยากรน้ำส่งมาได้ทั้งหมด มีเพียงส่วนน้อยในบางข้อมูลในกลุ่มชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงพอจะเข้าใจได้บ้าง คือ ข้อมูลพื้นฐานของโครงการที่กลุ่มกลุ่มชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง ได้รับข้อมูลเบื้องต้นเหล่านี้มาตั้งแต่ก่อนมีการจัดประชุม ไม่ใช่จากการให้ข้อมูลของเจ้าหน้าที่ที่จัดการประชุมดังกล่าว แต่เป็นความรู้ที่ได้จากการให้ข้อมูลของกลุ่ม NGO หลายกลุ่มที่ทำงานในพื้นที่

8.2 ผลสะท้อนกลับจากการสื่อสารความเสี่ยงระหว่างคณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีกับชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงพบว่า ผู้ที่เข้าร่วมการประชุม PNPCA มีการประท้วงและเรียกร้องให้ยุติการประชุมโดยชาวบ้านและแกนนำเครือข่ายประชาชน 8 จังหวัดที่เข้าฟังการประชุม และต่อมาภายหลังมีการรวมตัวกันเพื่อคัดค้านการก่อสร้างโครงการ ด้วยวิธีการต่างๆ จนถึงการยื่นเรื่องฟ้องศาลปกครองเพื่อระงับการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรี

8.3 แนวทางการบริหารจัดการการสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเขื่อนที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ของการสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเขื่อนไซยะบุรี แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

8.3.1 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางตรง (Primary Stakeholders) คือ ประชาชนที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขง ตอนล่างทั้งหมด นับตั้งแต่จุดการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีเป็นต้นไปจนถึงสิ้นสุดของแม่น้ำโขงที่ประเทศเวียดนาม ที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสร้างเขื่อนไซยะบุรี

8.3.2 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางอ้อม (Secondary Stakeholders) คือ ประชาชนทั้งหมดทั้งที่อยู่ใกล้แม่น้ำโขงหรือจะอยู่ห่างไกลออกไป

กลุ่มตัวแทนเครือข่ายประชาชนไทย 8 จังหวัดลุ่มน้ำโขง ทั้ง 8 ท่าน ได้ให้ข้อมูลที่ตรงกันว่า ตัวแทนของกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในฐานะเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง (MRC : Mekong River Commissions) จัดการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ไม่ได้ทำการเชิญ หรือ เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางตรงเข้าร่วมในการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ทั้ง 3 ครั้ง โดยสาเหตุที่กรมทรัพยากรน้ำหลีกเลี่ยงไม่เชิญกลุ่มเครือข่ายประชาชนไทย 8 จังหวัดลุ่มน้ำโขง นั้นเป็นเพราะหลีกเลี่ยงการปะทะและความวุ่นวายที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ที่เข้าให้ข้อมูลกับประชาชนที่เข้าร่วมประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement)

ประเด็นสำคัญเกี่ยวข้องกับการสื่อสารความเสี่ยงในการสร้างเขื่อนไซยะบุรี ที่ผู้ส่งสารคือตัวแทนกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในฐานะตัวแทนของเลขาธิการคณะกรรมการแม่น้ำโขง (MRC : Mekong River Commissions) ในการจัดการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ไม่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบคำถามจากผู้เข้าร่วมการประชุมได้ว่า หลังการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรี แล้วผลกระทบที่อาจจะเกิดตามมานั้นจะแก้ไขอย่างไร หรือมีการป้องกันไว้อย่างไรบ้าง ซึ่งประเด็นคำถามที่ชาวบ้านถามไปนั้นเกิดจากประสบการณ์จริงที่ชาวบ้านกำลังประสบปัญหาอยู่ อันเป็นผลเนื่องมาจากเขื่อนอื่นๆ ที่อยู่เหนือเขตการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรี ที่มีอยู่แล้ว

9.การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารความเสี่ยงการสร้างเขื่อนไซยะบุรี ที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง” สามารถนำผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจในการอภิปรายผล โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

การอภิปรายผลการวิจัยส่วนที่ 1 คณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีมีการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงเกี่ยวกับผลกระทบด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นหลังการก่อสร้างเขื่อนกับชาวบ้านได้ผลที่ล้มเหลว ไม่ตรงกับความต้องการข่าวสารหรือข้อมูลที่ชาวบ้านต้องการ ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบข้ามพรมแดนที่จะเกิดขึ้นภายหลังการก่อสร้าง ไม่มีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการประชุมในการซักถาม หรือปรึกษาเพื่อหาทางป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ จนเหตุความไม่พอใจขยายจากความต้องการข้อมูลการดำเนินการแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นไปสู่การต่อต้านโครงการ

ดังนั้น การสื่อสารของกรมทรัพยากรน้ำในการประชุม PNPCA (Procedures for Notification, Prior Consultation and Agreement) ทั้ง 3 ครั้งที่เกิดขึ้น จึงถือว่าเป็นเพียง การแจ้งให้ทราบไม่เกิดการสื่อสารในลักษณะการปรึกษาหารือ (การมีส่วนร่วมนั่นเอง) ถึงจะมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับ**ทฤษฎีหน้าที่การสื่อสาร (Lasswell’s Model of Communication)** แต่ขาดองค์ประกอบของ 3 ภารกิจหลักของการสื่อสารความเสี่ยง (**Risk Communication**) โดยในส่วนการสื่อสารความเสี่ยงในกรณีนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการทรัพยากรน้ำนำข้อมูลทางวิชาการมาสื่อสารไปยังประชาชน โดยพิจารณาความเสี่ยงตามหลักทางวิชาการ (Technical Rationality) แต่ผู้รับสารคือประชาชนที่มีการรับรู้ความเสี่ยงที่แตกต่างออกไปโดยพิจารณาความเสี่ยงตามความเชื่อหรือแนวปฏิบัติ (Cultural Rationality) ซึ่งความแตกต่างทั้ง 2 ส่วนนี้ ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและสร้างความไม่เชื่อใจให้เกิดขึ้น บทบาทของ NGO จึงควรเป็นส่วนที่จะประสานการรับรู้ที่แตกต่างกัน เชื่อมโยงวิทยาศาสตร์และศาสตร์ชาวบ้าน ให้เกิดการบูรณาการในการศึกษา หาข้อสรุปของต้นเหตุแห่งปัญหา รวมไปถึงระดมความร่วมมือกันจากทั้ง 2 ภาคส่วน ให้ร่วมมือกันป้องกันความเสี่ยงจากภัยคุกคามที่อาจจะเกิดขึ้น

การอภิปรายผลการวิจัยส่วนที่ 2 ผลสะท้อนกลับจากการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงที่คณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีต่อชาวบ้านคนไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีนั้น เกิดจากการที่ผู้รับสารหรือประชาชนไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงไม่ได้รับสารหรือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบข้ามพรมแดนที่อาจจะส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีพภายหลังจากการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรี จากกรมทรัพยากรน้ำ ซึ่งทำหน้าที่ผู้ส่งสารในการประชุม PNPCA ทั้ง 3 ครั้ง ซึ่งกรณีนี้สอดคล้องกับ**ทฤษฎีหน้าที่การสื่อสาร (Lasswell’s Model of Communication)** และนำ แนวคิดการสื่อสารความเสี่ยง (**Risk Communication**) ต่อผลสะท้อนกลับด้านลบจากการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงที่คณะกรรมการแม่น้ำโขงในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีต่อชาวบ้านคนไทยริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีนั้น ด้วย

การคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีที่รุนแรงและขยายตัวเป็นวงกว้างขึ้นจากกลุ่มเล็กๆ ไปสู่การเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ผ่านการที่กลุ่มเครือข่ายประชาชน 8 จังหวัด ลุ่มน้ำโขง และกลุ่ม Non-Governmental Organization (NGO) ในพื้นที่ได้มีการแสดงออกในคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในพื้นที่และผ่านสื่อสารมวลชนที่เข้าไปทำข่าว จนมีหลายองค์กรที่ยื่นมือเข้าช่วยเหลือชาวบ้านที่ทำการคัดค้านจนนำไปสู่การยื่นฟ้องศาลปกครองที่ยื่นฟ้องหน่วยงานราชการ 5 หน่วย ได้แก่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) คณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ (กพช.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงพลังงาน และคณะรัฐมนตรี ต่อศาลปกครอง ฐานกระทำการโดยมิชอบในการทำสัญญาซื้อไฟฟ้าจากเขื่อนไซยะบุรี สปป.ลาว

การแก้ไขเหตุการณ์ขัดแย้งสูงลักษณะนี้ ตามหลักการสื่อสารความเสี่ยงสามารถทำได้ด้วยการใช้ผู้สื่อสารความเสี่ยงที่มีความรู้ด้านความเสี่ยงต่างๆ จากการก่อสร้างเขื่อน และต้องความชำนาญด้านการสื่อสารเป็นอย่างดี เข้ามาเป็นตัวแทนการทำหน้าที่สื่อสารแทนกรมทรัพยากรน้ำ สปป. ลาว และ บริษัท ช. การช่าง เพื่อทำหน้าที่ประสานงาน และลดข้อขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ และยังสามารถสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พวงพนา คุณวัฒน์ (2545) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล” ซึ่งมีแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชน และแนวคิดเรื่องสิทธิในการสื่อสารของพลเมืองเป็นแนวทางในการศึกษา และผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาวบ้านมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อที่จะสื่อสารกับรัฐบาลและสาธารณะในหลายแนวทาง

การอภิปรายผลการวิจัยส่วนที่ 3 การปฏิบัติตามแนวทางของการจัดการการสื่อสารความเสี่ยงต่อผู้มีส่วนร่วม ทั้งทางตรงและทางอ้อม (Stakeholders) ในการสร้างเขื่อนไซยะบุรี ขัดต่อแนวทางการจัดการการสื่อสารความเสี่ยงที่ผู้ทำหน้าที่ผู้ส่งหรือทำการสื่อสาร คือ กรมทรัพยากรน้ำ เจ้าโครงการก่อสร้างเขื่อนไซยะบุรีคือ สปป. ลาว และผู้ได้รับสัมปทานในการดำเนินการ คือ บริษัท ช. การช่าง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามแนวทางการสื่อสารความเสี่ยงตามหลักสากลที่จะต้องให้ความสำคัญต่อการสื่อสารความเสี่ยงไปยังประชาชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งทางตรงและทางอ้อม นั่นคือประชาชนไทยริมแม่น้ำโขง และประชาชนไทยทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนไทยริมแม่น้ำโขงที่ถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งทางตรงเพราะกลุ่มบุคคลเหล่านี้คือผู้ที่มีความเสี่ยงที่จะสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย อดลักษณ์ หรือแหล่งที่ทำมาหากิน ไป หรือในกรณีที่เลวร้าย หากเขื่อนที่ก่อสร้างเสร็จไปแล้วนั้นเกิดแตก หรือชำรุดเสียหายจนไม่สามารถซ่อมแซมได้ทัน กลุ่มบุคคลเหล่านี้อาจจะเสียชีวิตได้จากการละลาย ไม่ใส่ใจต่อความเสี่ยงต่อผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้นได้หลังการก่อสร้างเขื่อนเสร็จสิ้นไปแล้ว ซึ่งเป็นความไม่สอดคล้องตามแนวคิดประชาสังคม(Civil Society Concept) และหลักการสื่อสารความเสี่ยงที่จะช่วยให้ทำให้เกิดพลวัตในการผลักดันการพัฒนาและสร้างการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดเป็นประโยชน์ ป้องกันความเสี่ยงต่อภัยคุกคามที่อาจจะเกิดขึ้นต่อชุมชนและสังคม

การละเลยหลักปฏิบัติและไม่ให้ความสำคัญต่อการสื่อสารความเสี่ยงไปยังกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ของผู้จัดการโครงการตั้งแต่ต้น ทำให้ขาดผู้สื่อสารความเสี่ยง ที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ประสานทำความเข้าใจ สร้างเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือความก้าวหน้าของความรู้ และทัศนคติต่อ ‘ภัยคุกคาม’ กับกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ก่อนการก่อสร้างโครงการเขื่อนไซยะบุรี หรือแม้แต่ในการประชุม PNPCA ทั้ง 3 ครั้ง ก็ไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา (Hazard Mitigation) เพื่อกระจายแนวทางปฏิบัติที่ทำให้เกิดความร่วมมือและลดภาวะขัดแย้งอันเนื่องจากการรับรู้ความเสี่ยงที่ต่างกัน และพัฒนาระบบการจัดการที่เหมาะสมกับการเกิดภาวะวิกฤตต่างๆ

10. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารความเสี่ยงการสร้างเขื่อนไซยะบุรี ที่มีผลกระทบต่อชาวไทยริมฝั่งแม่น้ำโขง” ไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

1. หน่วยงานของกรมทรัพยากรน้ำเห็นถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นของผลกระทบข้ามพรมแดน หากแต่ไม่สามารถให้ข้อมูลความเสี่ยงเหล่านั้นกับประชาชนทั่วไปได้ เพราะติดข้อกฎหมายระหว่างประเทศ และจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย หากข้อมูลเหล่านั้นเป็นเพียงข้อมูลที่เป็นการคาดการณ์ไม่มีหลักการทางวิชาการ หรือผลการวิจัยจากหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถือมารองรับ ทางกรมทรัพยากรน้ำ จึงยื่นเรื่องขอให้รัฐบาลอนุมัติงบประมาณในการศึกษาผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้ หากมีการก่อสร้างเขื่อนใดๆ ก็ตามขึ้นบนแม่น้ำโขงสายหลัก แต่การกระทำนี้ไม่ได้รับความเห็นด้วยจากประชาชนและกลุ่มแกนนำในพื้นที่ เนื่องจากความไม่เชื่อใจ ไม่ไว้วางใจ ในการทำงานของภาครัฐซึ่งเป็นอคติที่มีอยู่ตามประสบการณ์ของชาวบ้าน ที่เคยพบเห็นมาก่อนจากกรณีเขื่อนต่างๆ ในประเทศที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนเข้ามาเกี่ยวข้อง และผลของความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันนี้ ทำให้ไม่เกิดความร่วมมือระหว่างกัน ซึ่งหากนำเอารูปแบบการทำงานโดยใช้พลังแบบเบญจภาคี(ภาครัฐ/ภาควิชาการ/ภาคประชาชน/ภาคเอกชน/ภาคประชาสังคมและสื่อ) เข้ามาใช้ในกรณีนี้ จะทำให้เกิดความร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งในการปกป้องผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น เพราะผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้นนี้ ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเพียงแต่ชาวบ้านไทยริมแม่น้ำโขงเท่านั้น หากแต่ส่งผลกระทบต่อทุกพื้นที่และประชาชนอีกหลายสิบล้านคนอีกด้วย

ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน จึงควรที่จะหันมาให้ความสำคัญต่อการสื่อสารความเสี่ยงไปยังประชาชนที่เป็นผู้รับสารให้มากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชน ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นจากช่องว่างทางการรับรู้ ที่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้

ให้โครงการก่อสร้างหลายโครงการของรัฐที่มีประโยชน์ไม่สามารถก่อสร้างได้ อันเป็นผลเนื่องมาจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันของ ภาครัฐและประชาชน

2. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า การทำงานของภาค NGO ควรทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่มีส่วนสำคัญในการที่จะประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐที่เป็นผู้จัดการ โครงการ กับ ภาคประชาชนผู้เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการต่างๆ เพราะ NGO นอกจากมีความรู้ทางด้านวิชาการแล้ว ยังมีความสามารถในการสื่อสารเนื้อหาทางวิชาการไปยังประชาชน จากการใกล้ชิด เข้าถึงจนได้รับความไว้วางใจ และเชื่อใจ ซึ่งตรงกับหัวใจสำคัญที่จะทำให้การสื่อสารความเสี่ยงให้มีประสิทธิภาพ สามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินการที่กำหนดไว้ เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ใน การสร้างและคงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust และ Confidence)

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ อัสวครเดชา(2553).การสื่อสารของมนุษย์.กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กาญจนา แก้วเทพ, ศุภางค์ นันตาและคณะ , อัจฉริยา เนตรเชย และคณะ , อรุณีวรรณ นาศรี และคณะ, โสภิ วัจน์ บุญประดิษฐ์และคณะ(2549). แต่การสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนใน อนาคต. กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิคจำกัด.

กาญจนา แก้วเทพ(2552). สื่อสารมวลชน:ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา.กรุงเทพฯ:ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพ พิมพ์.

กานจนา แก้วเทพ(2539). สื่อส่องวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ:มูลนิธิภูมิปัญญา.

คณะอนุกรรมการด้านข้อมูลข่าวสารและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม(2553).อ่านเพลินกับ คติปกครองสิ่งแวดล้อม.กรุงเทพฯ:คณะอนุกรรมการด้านข้อมูลข่าวสารและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับ กฎหมายสิ่งแวดล้อม สำนักงานศาลปกครอง.

โครงการฟื้นฟูนิเวศในภูมิภาคแม่น้ำโขง (TERRA).(2553).เขื่อนไซยะบุรี : ข้อเท็จจริงและข้อ วิพากษ์วิจารณ์.สืบค้นเมื่อ 25กันยายน 2556, จาก

prachatai.com/sites/default/files/Xayabouri_Jan2011_0.pdf

เดวิด เมอเรีย. (2536).เขื่อน:เหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย.กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และ ส่งเสริมงานพัฒนา(ศสพ.).

นณณ์. (2556, มกราคม). “เขื่อนไซยะบุรีและอีก 11 ฟัน้องเมื่อคนไทยเห็นแก่ตัว?” *Siamensis*, 8 (1).

พวงพนา คุณวัฒน์ (2545).กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัชรมณี เย็นมั่นคง (2539).การสื่อสารในภาวะความเสี่ยงของผู้รับสารในเขตที่จะมีการก่อสร้างโรงไฟฟ้า
พลังความร้อนจากขยะ จังหวัดเชียงใหม่(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มูลนิธิโลกเขียว.(2554)เขื่อนไซยะบุรีและกระบวนการรับฟังความคิดเห็น (ของประชาชนหรือของใคร?).

สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2556, จาก <http://www.greenworld.or.th/greenworld/local/1234>

แม่น้ำมีชีวิต: พันธมิตรนานาชาติเพื่อการฟื้นฟูแม่น้ำและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อน.สืบค้นเมื่อ 2

สิงหาคม 2556, จากhttp://www.livingriversiam.org/4river-tran/network/wd_d1.htm

รจนา คำดีเกิด (2554).การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้อง

ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการ

ไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒน

บริหารศาสตร์.

ศษญ ภู่งคง.(2555) การวิจัยเชิงคุณภาพเบื้องต้น.สืบค้นเมื่อ16มิถุนายน 2557, จาก

<http://www.thaiblogonline.com/sodpichai.blog?PostID=42607>

สมใจ อรุณชาติตระกูล (2546).ความปลอดภัยของชุมชนท้ายเขื่อน : ศึกษากรณี ชุมชนท้ายเขื่อนศรีนครินทร์

บ้านแก่งแคบ ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี(วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

สืบนาคเสถียร. (2554). บาป 7 ประการของการสร้างเขื่อน. สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2013, จาก

<http://wwf.panda.org/?207997%2Fwwf-exposes-seven-sins-of-dam-building>

สำนักพัฒนานโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์ส่วนประเมิณผล(2555).แนวคิดทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ

การประชาสัมพันธ์และการสื่อสารมวลชน.กรุงเทพ

สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต.(2541)คำประกาศวอล์คเกอร์ครีก (Walker Creek Declaration)

อุษา บิ๊กกินส์.เอกสารประกอบการสอน(2555).การสื่อสารกับชุมชน : แนวคิดหลักเพื่อการพัฒนา

อุษา บิ๊กกินส์.เอกสารประกอบการสอน(2555).ท้องถิ่นนิยมและประชาสังคม

Downing &Thackray. (1971). *Reading Readiness*.London:University of London.

E. Bruce Goldsten. (2002). *Sensation and Perception*.USA: Wadsworth Group, 6th.

AnandSubramaniam (1997).Risk Management Framework: All Steps.Institute for Risk Research,9(1-9)